

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2024. № 12.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.12.23>

УДК 658.2:338.2:504:332.1

І. А. Ажаман,

д. е. н., професор, професор кафедри менеджменту і маркетингу,

Одеська державна академія будівництва та архітектури

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0245-1652>

О. І. Яшкіна,

д. е. н., професор, професор кафедри менеджменту і маркетингу,

Одеська державна академія будівництва та архітектури

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8028-575X>

А. С. Тюкаєв,

здобувач вищої освіти (PhD),

Одеська державна академія будівництва та архітектури

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-3174-2114>

О. М. Дерев'янка,

здобувач вищої освіти (PhD),

Одеська державна академія будівництва та архітектури

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-3321-4651>

Р. О. Сікора,

здобувач вищої освіти (PhD),

Одеська державна академія будівництва та архітектури

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-5218-5236>

**ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ
СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ НА ЗАСАДАХ
ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ**

I. Azhaman,

*Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of
Management and Marketing, Odesa State Academy of Civil Engineering and
Architecture*

O. Yashkina,

*Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of
Management and Marketing*

Odesa State Academy of Civil Engineering and Architecture

A. Tyukaev,

Postgraduate student, Odesa State Academy of Civil Engineering and Architecture

O. Derevyanko,

Postgraduate student, Odesa State Academy of Civil Engineering and Architecture

R. Sikora,

Postgraduate student, Odesa State Academy of Civil Engineering and Architecture

THEORETICAL ASPECTS RESTORING AND DEVELOPING UKRAINE'S SOCIAL INFRASTRUCTURE ON THE BASIS OF ENVIRONMENTAL MANAGEMENT

В статті запропоновано розглядати соціальну інфраструктуру, як сукупність підприємств, організацій, інших інфраструктурних об'єктів, до яких відносяться галузі народного господарства, спрямовані на формування, розвиток та задоволення індивідуальних та суспільних матеріальних і духовних потреб населення, направлених на підвищення рівня його життєдіяльності.

Визначено, що у ширшому, філософському сенсі «відновлення» може трактуватися як стан або дія/процес. Якщо розглядати відновлення як процес, то це означає повернення об'єкта, який зазнав змін, до його попереднього стану. Відновлення розглядається як процес переведення об'єкта з непрацездатного стану в працездатний; як подію, яка полягає в

тому, що після усунення несправності об'єкт знову здатний виконувати потрібну функцію.

Розвиток стосовно соціальної інфраструктури України нами пропонується розглядати як процес її переведення на якісно новий рівень, здатний в більш повному обсязі не тільки задовольняти матеріальні і духовні потреби населення, а й формувати їх, що сприятиме підвищенню рівня розвитку суспільства загалом.

Категорія «відновлення та розвиток соціальної інфраструктури» охоплює комплекс заходів, спрямованих на відновлення, модернізацію та розвиток основних складових соціального життя в країні в поствоєнний період. Для реалізації комплексного підходу до відновлення і розвитку соціальної інфраструктури України в поствоєнний період пропонується звернути увагу на наступні її складові: житлово-комунальна інфраструктура, медичні заклади, освітня інфраструктура, транспортна інфраструктура, соціальні послуги, спортивно-оздоровчі заклади, духовно-культурна сфера.

As a result of the hostilities, the regions of Ukraine have suffered significant destruction and losses. Critical infrastructure facilities, housing stock, municipal utilities of cities and towns, social and cultural facilities, healthcare, energy networks, transport systems, industrial facilities and others have been affected. The reconstruction of such facilities is an urgent issue for the restoration of the country as a whole, as well as the living conditions of the population, the development and growth of economic potential, etc.

Summarising the results of the research, the article proposes to consider social infrastructure as a set of enterprises, organisations and other infrastructure facilities, which include sectors of the national economy aimed at forming, developing and satisfying individual and social material and spiritual needs of the population aimed at improving their living standards.

In studying the term 'recovery', it was determined that in a broader, philosophical sense, 'recovery' can be interpreted as a state or action/process. If we consider restoration as a process, it means returning an object that has undergone changes to its previous state. Restoration is seen as the process of transferring an object from an inoperable state to an operable state; as an event that means that after the malfunction is eliminated, the object is again able to perform the required function.

We propose to consider development in relation to the social infrastructure of Ukraine as the process of its transfer to a qualitatively new level, capable of more fully meeting the material and spiritual needs of the population, and shaping them, which will contribute to the development of society as a whole.

The category 'restoration and development of social infrastructure' covers a set of measures aimed at restoring, modernizing and developing the main components of social life in the country in the post-war period. In order to implement a comprehensive approach to the restoration and development of Ukraine's social infrastructure, it is proposed to pay attention to the following components: housing and communal infrastructure, medical facilities, educational infrastructure, transport infrastructure, social services, sports and recreation facilities, and the spiritual and cultural sphere.

Ключові слова: *соціальна інфраструктура, складові, відновлення, розвиток, поствоєнний період, поняття.*

Keywords: *social infrastructure, components, recovery, development, post-war period, concepts.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. *Внаслідок військових дій регіони України, зазнала значних руйнувань та втрат. Постраждалими є об'єкти критичної інфраструктури, житловий фонд, комунальні господарства міст і селищ, об'єкти соціально-культурної сфери, охорони здоров'я,*

енергетичні мережі, транспортні системи, об'єкти промислового призначення та інші. Відбудова таких об'єктів є нагальним питанням для відновлення як країни в цілому, так і умов життя населення, розвитку та нарощення економічного потенціалу тощо.

Таке відновлення повинно враховувати екологічний аспект, адже останній є ключовим для забезпечення сталого розвитку країни та збереження її природних ресурсів. Військові дії в багатьох областях, зокрема Київській, Харківській, Сумській, Херсонській, Запорізькій та інших спричинили серйозні екологічні проблеми, такі як забруднення ґрунтів, води, повітря та деградація природних екосистем. Тому екологічні заходи повинні бути невід'ємною частиною процесу відбудови.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є формування теоретичної бази щодо відновлення та розвитку соціальної інфраструктури України на засадах екологічного менеджменту, що передбачатиме формування категоріального апарату та визначення напрямів відновлення та подальшого розвитку інфраструктури, що слугуватиме основою подальших досліджень. Вирішенню вказаної мети і присвячені дані наукові дослідження.

Під час проведення досліджень використані загальнонаукові та спеціальні методи наукових досліджень, методи комплексного аналізу і синтезу, системний підхід, індукція та дедукція, методи статистичного аналізу, класифікації та групування, графічного представлення, що забезпечило процеси аналізу складних компонентів формування, узагальнення тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Поняття соціальної інфраструктури отримало широкого дослідження та висвітлення в сучасній вітчизняній науковій літературі. Так, науковці визначають її як комплекс об'єктів які створюють умови для функціонування виробництва та забезпечення життєдіяльності населення, його фізичного та

інтелектуального розвитку. Такої точки зору дотримуються Б.М. Данилишин, В.І. Куценко, О.М. Салій, Ю.Б. Рандалов, Ц.Б. Будаєва.

Соціальну інфраструктуру також розглядають з певну сукупність матеріальних елементів, які створюють умови для життєдіяльності населення. Таке трактування представлено у роботах Дорогунцова С.І., С. Важеніна, Н. Вітренко, Б.М. Данилишина тощо. Проте на нашу думку таке визначення не відображає змістовного наповнення даного поняття, визначаючи лише форму.

Іншої точки зору дотримуються такі вчені як С. Важенін, Н.М. Вітренко, Н.А. Сафронов, Дідківська Л.І., які визначають соціальну інфраструктуру як комплекс галузей народного господарства, зокрема таких як охорона здоров'я, освіта, житлове і комунальне господарство, культура, мистецтво, торгівля.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Узагальнюючи результати досліджень нами пропонується розглядати соціальну інфраструктуру, як сукупність підприємств, організацій, інших інфраструктурних об'єктів, до яких відносяться галузі народного господарства, спрямовані на формування, розвиток та задоволення індивідуальних та суспільних матеріальних і духовних потреб населення, направлених на підвищення рівня його життєдіяльності.

Досліджуючи термін «відновлення» було визначено, що у ширшому, філософському сенсі «відновлення» може трактуватися як стан або дія/процес. Якщо розглядати відновлення як процес, то це означає повернення об'єкта, який зазнав змін, до його попереднього стану. Відновлення розглядається як процес переведення об'єкта з непрацездатного стану в працездатний; як подію, яка полягає в тому, що після усунення несправності об'єкт знову здатний виконувати потрібну функцію.

Згідно досліджень Софії Панасюк відновлення відображає всі процеси, які мають на меті усунути наслідки воєнних дій на країну, а також

забезпечити повноцінне функціонування держави і забезпечити можливість її подальшого розвитку.

Відповідно до вказаного відновлення в широкому розумінні в Україні після воєнної агресії можна розглядати як сукупність таких процесів:

- фізична реконструкція об'єктів
- розвиток містобудування
- вирішення інфраструктурних проблем і планування
- забезпечення інклюзивності
- повернення переміщених осіб
- відновлення економіки
- підтримка бізнесу та аграрного сектору
- відновлення довкілля
- реінтеграція звільнених територій
- забезпечення функціонування освіти
- системне відновлення ментального і фізичного здоров'я населення тощо.

Внаслідок розвитку об'єкт переходить у новий якісний стан, що проявляється у зміні його складу або структури, зокрема через виникнення, трансформацію або зникнення його елементів чи зв'язків. Аналогічні терміни, що описують цей процес, включають «зміна», «зростання», «еволюція», «онтогенез», «піднесення», «процвітання», «ріст», «розквіт». Одночасно Ахновська І. О. та Душак А.В. зазначають що зростання – це кількісне поняття, розвиток – це одночасно зміна кількості і якості. За тлумаченням Словника української мови, розвиток - це процес, який призводить до зміни якості чогось і переходу від одного якісного стану до іншого, вищого.

Таким чином, розвиток стосовно соціальної інфраструктури України нами пропонується розглядати як процес її переведення на якісно новий рівень, здатний в більш повному обсязі не тільки задовольняти матеріальні і

духовні потреби населення, а й формувати їх, що сприятиме підвищенню рівня розвитку суспільства загалом.

Категорія «відновлення та розвиток соціальної інфраструктури» охоплює комплекс заходів, спрямованих на відновлення, модернізацію та розвиток основних складових соціального життя в країні після значних потрясінь, таких як війна, природні катастрофи або економічні кризи. У контексті поствоєнного періоду, цей процес є особливо важливим для забезпечення стійкого та тривалого відновлення суспільства. Для реалізації комплексного підходу до відновлення і розвитку соціальної інфраструктури України в поствоєнний період пропонується звернути увагу на наступні її складові – рисунок 1.

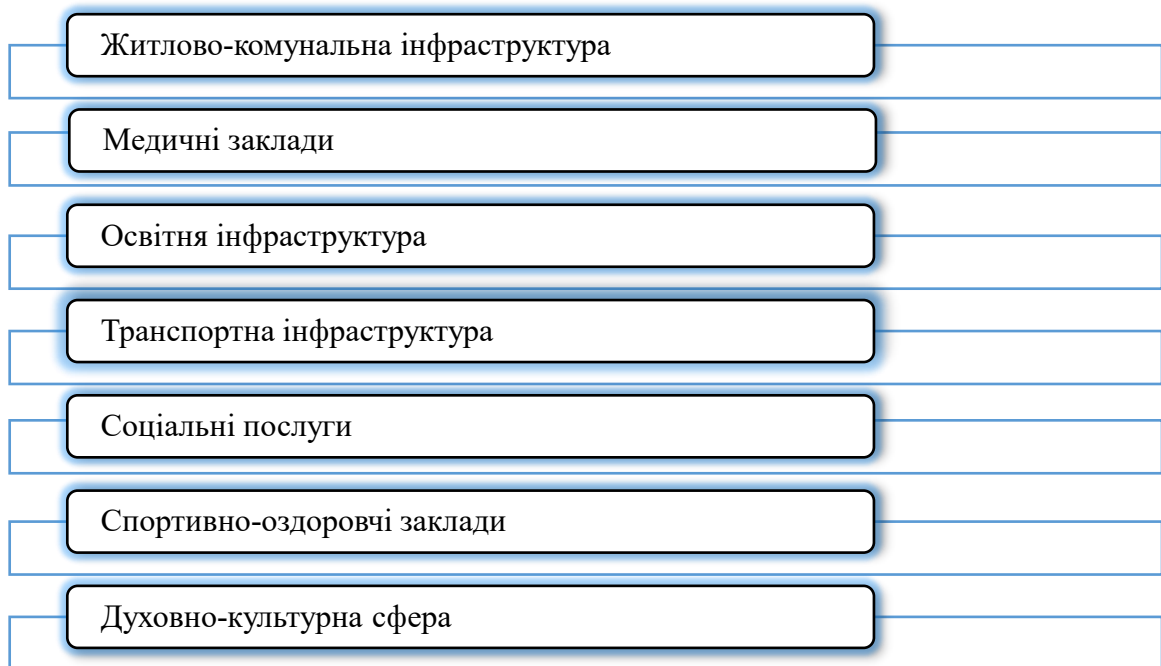

Рис. 1. Складові соціальної інфраструктури

Джерело: власні дослідження

Відновлення та розвиток житлово-комунальної інфраструктури передбачає ремонт і реконструкцію зруйнованих або пошкоджених житлових будинків та об'єктів комунальної інфраструктури, забезпечення доступного та безпечного житла для постраждалих громадян, будівництво нових житлових комплексів з урахуванням сучасних стандартів.

Також важливим залишається організація та координація робіт щодо відновлення і модернізації лікарень, поліклінік та інших медичних установ; забезпечення медичних закладів сучасним обладнанням та необхідними медикаментами; розвиток нових медичних центрів для покращення доступу до медичних послуг.

Освітня інфраструктура є одним з базових складових, що забезпечує підґрунтя для подальшого розвитку як регіону, так і країни в цілому. Відновлення та модернізація шкіл, дитячих садків, університетів та інших освітніх закладів. Також доцільним є створення нових навчальних закладів, що відповідають сучасним вимогам, а також підтримка освітніх програм, які сприяють підготовці кваліфікованих фахівців для відновлення регіону.

Не менш важливим є відновлення транспортної інфраструктури, включаючи дороги, мости та залізничні шляхи, що покращить логістику і доступність; розвиток нових транспортних маршрутів для поліпшення логістики та доступності регіону; інтеграція сучасних транспортних технологій для підвищення ефективності перевезень.

Розвиток соціальних послуг, таких як центри зайнятості та психологічної підтримки, допоможе адаптувати населення до нових умов життя. Крім того, необхідно підтримувати економічну інфраструктуру, сприяючи відновленню малого та середнього бізнесу, створенню нових робочих місць та залученню інвестицій для стимулювання економічного зростання.

Реалізація програм відновлення повинна проходити з врахуванням вимог щодо безпечності середовища, зокрема відновлення природних ресурсів та екосистем створення інфраструктури для ефективного управління відходами, впровадження енергозберігаючих технологій та використання відновлюваних джерел енергії тощо.

Екологічна складова повинна мати комплексний характер, та включати такі напрями як:

- очищення територій від боєприпасів, уламків та інших небезпечних матеріалів, які можуть забруднювати довкілля. Це особливо важливо для сільськогосподарських угідь, водойм та лісів, які могли постраждати під час бойових дій.

- відновлення земель, що постраждали від хімічних забруднень або важкої техніки. Це передбачає реабілітацію ґрунтів, їх відновлення для сільськогосподарського використання, а також заходи для запобігання ерозії.

- відновлення водних ресурсів, зокрема очищення річок, озер та водосховищ від токсичних речовин, нафтопродуктів та інших забруднювачів, що могли потрапити у воду під час бойових дій. Також слід забезпечити належне функціонування очисних споруд та інфраструктури водопостачання.

- збереження та відновлення біорізноманіття - включає відновлення природних екосистем, таких як ліси, луки, водно-болотні угіддя, які могли постраждати від війни. Слід також приділяти увагу охороні природних заповідників, національних парків та рідкісних видів, що мешкають у регіоні.

- впровадження енергетичної ефективності та використання відновлюваних джерел енергії є ще одним важливим кроком. Підтримка екологічно чистих джерел енергії та технологій, що знижують споживання енергії та скорочують викиди парникових газів, сприятиме екологічній стійкості регіону.

Загалом, екологічне відновлення має бути системним і включати різноманітні заходи для збереження та відновлення природних ресурсів, що є критично важливими для майбутнього країни.

Наразі в Україні з метою активізації процесів відновлення та розвитку об'єктів інфраструктури створено та діє Державне агентство відновлення та розвитку інфраструктури України. Державне агентство відновлення та розвитку інфраструктури України (Агентство відновлення) виступає як центральний орган виконавчої влади, робота якого координується Кабінетом Міністрів України через Віцепрем'єр-міністра з питань відновлення –

Міністра розвитку громад, територій та інфраструктури. Основними завданнями цього органу є:

- виконання державної політики у сфері дорожнього господарства, включаючи управління автомобільними шляхами державного значення;
- реалізація заходів, пов'язаних з будівництвом, реконструкцією, капітальним ремонтом, модернізацією та реставрацією різних інфраструктурних об'єктів. Це включає житлову та громадську нерухомість, виробничі та соціальні об'єкти, комунальну інфраструктуру, благоустрій населених пунктів, системи управління побутовими відходами (зокрема, об'єкти їх переробки та полігони), інженерно-транспортну та енергетичну інфраструктуру, захисні споруди цивільного призначення, а також об'єкти військової інфраструктури;
- здійснення державної політики у сферах авіаційного, залізничного (за винятком утримання шляхів), морського та внутрішнього водного транспорту, автомобільного громадського транспорту та міського електротранспорту, а також впровадження заходів з енергетичної ефективності будівель і робота з об'єктами оборонного призначення.

Відповідальність за розвиток, будівництво, ремонт, облаштування та модернізацію пунктів пропуску через державний кордон для автомобільного та залізничного транспорту, забезпечуючи їхнє функціонування відповідно до державних стандартів.

Висновки. Внаслідок військових дій регіони України, зазнала значних руйнувань та втрат. Постраждалими є об'єкти критичної інфраструктури, житловий фонд, комунальні господарства міст і селищ, об'єкти соціально-культурної сфери, охорони здоров'я, енергетичні мережі, транспортні системи, об'єкти промислового призначення та інші. Відбудова таких об'єктів є нагальним питанням для відновлення як країни в цілому, так і умов життя населення, розвитку та нарощення економічного потенціалу тощо.

Пропонується розглядати соціальну інфраструктуру, як сукупність підприємств, організацій, інших інфраструктурних об'єктів, до яких

відносяться галузі народного господарства, спрямовані на формування, розвиток та задоволення індивідуальних та суспільних матеріальних і духовних потреб населення, направлених на підвищення рівня його життєдіяльності.

Розвиток стосовно соціальної інфраструктури України нами пропонується розглядати як процес її переведення на якісно новий рівень, здатний в більш повному обсязі не тільки задовольняти матеріальні і духовні потреби населення, а й формувати їх, що сприятиме підвищенню рівня розвитку суспільства загалом.

Категорія «відновлення та розвиток соціальної інфраструктури» охоплює комплекс заходів, спрямованих на відновлення, модернізацію та розвиток основних складових соціального життя в країні після значних потрясінь, таких як війна, природні катастрофи або економічні кризи. У контексті поствоєнного періоду, цей процес є особливо важливим для забезпечення стійкого та тривалого відновлення суспільства.

Література

1. Данилишин Б.М., Куценко В.І. Культурно-освітня сфера як соціальна база підтримки ринкової трансформації в Україні. К.: РВПС України НАН України, 1999. 122 с.
2. Салій О.М. Функціональне призначення та основні завдання соціальної інфраструктури. *Наука і економіка*. 2010. № 2. С. 215-218.
3. Софія Панасюк. Що таке відновлення і чому про нього важливо писати вже зараз? URL: <https://osvita.nakypilo.ua/shho-take-vidnovlennya/>
4. Ахновська І. О. та Душак А.В. Науково-методичні підходи до визначення сутності поняття «розвиток». URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-12/tezi-gch_gotove_final_01.pdf

References

1. Danilishin, B.M. and Kucenko, V.I. (1999), *Kulturno-osvitnya sfera yak socialna baza pidtrimki rinkovoyi transformaciyi v Ukrayini* [Cultural and educational sphere as a social base for supporting market transformation in Ukraine], RVPS Ukrainy NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine.
2. Salij, O.M. (2010), “Functional purpose and main tasks of social infrastructure”, *Nauka i ekonomika*, vol. 2, pp. 215-218.
3. Education is boiling over (2024) “What is recovery and why is it important to write about it now?”, available at: <https://osvita.nakypilo.ua/shho-take-vidnovlennya/> (Accessed 25 Nov 2024).
4. Akhnovska I.O. and Dushak A.V. (2023), “Scientific and methodological approaches to defining the essence of the concept of “development”, available at: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-12/tezi-gch_gotove_final_01.pdf (Accessed 25 Nov 2024).

Стаття надійшла до редакції 05.12.2024 р.